

Vilket imorgon kommer jag att välja?

– Om uppväxt och föräldraskap i olika kulturer

Vad betyder det att vara förälder i Sverige och komma från ett annat land? Det handlar den här skriften om.

Som förälder kan man bli rädd för att man ska förlora sitt barn, genom att det ska bli ”annorlunda” och bära på värderingar och synsätt som känns främmande. Ditt barn växer upp i Sverige. Hur ska du göra för att ditt barn ska behålla sin ursprungskultur? Hur mycket svenskhet kan du acceptera hos dina barn? Kan barnen tillhöra flera kulturer eller måste de välja?

Alla föräldrar känner sig osäkra ibland. Hur det ska gå för mina barn? Det kan vara bra att prata om det tillsammans med andra föräldrar.

Igår, idag, imorgon

Russl Almosawi

Igår

*I husets skugga
kammade mamma mitt hår
och flätade två flätor.*

Idag,

*är en korsväg
mellan igår och imorgon*

Vilket

imorgon

kommer jag att välja?

1. Att växa upp i annat land

Det kan kännas upprörande när en tonåring säger till sina föräldrar att hon eller han vet bättre, för att föräldrarna inte förstår hur det ska vara i Sverige. Som förälder blir man kanske arg och det blir bråk.

De flesta ungdomar vill visa att de är självständiga. Det behöver inte betyda att de ska bli ”svenska”. Det betyder inte heller att de tar avstånd från föräldrarna eller deras kultur. Om de unga inte blir tvingade, utan får välja själva, kan de förena båda kulturerna.

- Blev du tvingad till något av dina föräldrar när du var ung?
- Hur var det för dig?
- Hur hade det blivit om du själv fått välja?

Barn lever här och nu och vill vara både - och

Föräldrarna och familjen betyder mest för vad barnen lär sig. Men också kamrater i förskola och skola, och hela samhället runt omkring.

Barn måste försöka förstå allt som de ser och hör. Om det är olika sätt att tänka i familjen och i samhället så försöker de förstå båda. Det som gäller i skolan är annorlunda än i familjen. I skolan tycker man inte alltid som hemma. Men barn kan inte välja bara det ena. De lever i båda verkligheterna.

De flesta vill få tycka om båda kulturerna, vara ”både - och”. Man kan kalla dem för ”bindestrecksbarn”. Det betyder att de är finsk-svenska, kurdisk-svenska, grekisk-svenska eller somalisk-svenska, etc. De ska kunna binda ihop sina världar med bindestrecket. Det betyder *inte* att de ska bli ”hälften” av varje. De kan vara fullt upp av båda!

- Fanns det olika värderingar i din omgivning när du var barn?
- Hur såg dina föräldrar på det?
- Vad har det betytt för dig?
- Vad kan du se för nackdelar med att växa upp med två eller fler kulturer?
- Vilka är fördelarna?
- Vad får du för tankar kring bilden av ”bindestrecket”?
- Hur mycket både - och är du?
- Hur mycket både - och är ditt barn?

”Jag känner mig inte som svensk. Men inte som turkisk heller. Jag känner mig som Ayse. Jag orkar inte med åtskillnaden mellan ’dom’ och ’vi’. Jag är Ayse från Stockholm, med kompisar av alla slag.”

Ungdomskultur

Människor har en kulturell tillhörighet i sin etniska och sociala grupp, och sin generation. Ungdomar från olika etniska grupper kan ha mer gemensamt än unga och vuxna från samma grupp. Olika stilar vad gäller utseende, kläder och musik skapar en känsla av gemenskap inom gruppen.

En ung människa som lever i ett annat land än föräldrarnas hemland har minst tre olika kulturer att höra till:

- föräldrarnas kultur,
- den svenska majoritetskulturen och
- ungdomskulturen!

- Kände du att du hörde till någon ”ungdomskultur” när du var ung?
- Vad skilde er ungdomar från vuxna i er omgivning?

Förändringar mellan generationerna

Unga vill förändra och de äldre vill ofta bevara det gamla. Det är inte så konstigt. Människan vill gärna ha kvar det som är välbekant. Det som är nytt och okänt skapar osäkerhet. Det blir ofta konflikter mellan generationerna.

Mycket av det som vi lär oss som barn är sånt som vi känner på oss, utan att någon talar om hur det ska vara. Det innersta i en kultur vill vi inte gärna ändra på.

- Vad hade din generation och din föräldrageneration olika uppfattningar om?
- Vet du om det fanns motsättningar mellan dina föräldrar och *deras* föräldrageneration?
- Vad är viktigast i ditt sätt att se på livet, som du vill föra över till ditt barn?
- Vad tror du är vanligast att man tycker om det i Sverige?
- Var tror du att ditt barn eller din tonåring tycker om samma sak?

Kulturer förändras

Människor som lever i en kultur förändrar den, steg för steg, hela tiden. Så har det alltid varit. Kulturer, sedvänjor, värderingar och religiösa traditioner utvecklas genom att vissa delar tas bort, andra blir starkare och några tolkas på ett nytt sätt.

Vi är alla inne i vår egen kultur utan att riktigt se den (som fisken i vattnet) och samtidigt med om att forma om den. Kulturen blir ofta tydlig först när vi jämför den med en annan.

Även inom en och samma kultur finns det olika grupper, med olika vanor och mönster. Var och en av oss har olika kulturella roller, t.ex. i familjen, på arbetet och i mötet med okända.

- Vad har förändrats i din kultur under din generations tid?

2. Att vara tonårsförälder

Alla föräldrar vill vara stolta över sina barn och känna sig lyckade som föräldrar. Det kan vara lätt så länge barnen är små, men blir ofta svårare när de är i tonåren och börjar protestera.

Unga frågar sig ”vem är jag” och prövar olika roller och gränser för att känna efter om det känns ”rätt”. Vuxna måste naturligtvis reagera när tonåringar går över viktiga gränser, men försiktigt. Annars kanske man läser fast de unga i det som man försöker rädda dem ifrån.

Föräldrar oroar sig för sina barn, men det är inte alltid som det finns anledning till oro. Oroliga föräldrar frågar mer och mer. Då kan tonåringen känna sig misstrodd och kontrollerad, och ge allt mer motvilliga och korta svar. Det är naturligt att tonåringar under en tid söker sig ifrån föräldrarna – sen kommer de tillbaka.

- Vad oroar du dig för när det gäller ditt barn eller din tonåring?
- Finns det någon verklig anledning till oro?
- Hur tror du att ditt barn eller din tonåring uppfattar din oro?
- Vad tror du att många svenska föräldrar oroar sig för när det gäller deras tonåringar?

”Ni måste börja lita på oss! Vi är stolta över att vara kurder, men vi har rätt till vår frihet. Ni måste stödja oss i detta och inte vara despotiska mammor!”

Kurdiska tonårsflickor i en diskussion med sina mammor, anordnad av Kurdistans kvinnoförbund

Att vara förälder i Sverige idag

Det kanske har blivit svårare att vara förälder idag. Barn och tonåringar får veta mer från media. De ifrågasätter mer. De vill veta varför, inte bara ha regler och förbud.

Om ditt barn börjar argumentera med dig tycker du kanske att det har blivit bråkigt och ohyfsat. Det kan vara likadant för svenska föräldrar. Vi får alla lära oss att möta våra barn på ett annat sätt än vad våra föräldrar gjorde. Även svensk barnuppfostran har förändrats mycket mellan generationerna.

- Är det något du inte tycker om i ”svensk barnuppfostran”?
- Hur vill du själv göra istället? Varför?
- Hur tror du att en svensk förälder skulle kunna förklara sitt sätt att tänka och handla?

Barns rättigheter

FN:s barnkonvention säger att:

- Barn ska *skyddas mot alla former av diskriminering* (artikel 2).
- *Barnets bästa* ska beaktas i alla beslut (artikel 3).
- Föräldrar ska ge barnet *fostran och vägledning* (artikel 5).
- Barn har *rätt till liv och utveckling* (artikel 6).
- Barn ska ha *rätt att säga sin mening* och få den respekterad (artikel 12).
- Barn får inte utsättas för godtyckliga eller olagliga *ingripanden i sitt privat- och familjeliv, sitt hem eller sin brevväxling* (artikel 16).

Enligt svensk lag har barn rätt till omvårdnad, trygghet och god fostran. En *god fostran* betyder: att få lära sig att sätta gränser och att ta ansvar, att få känna att man behövs, att få utvecklas och att efter hand få frigöra sig från sitt beroende av föräldrarna.

Barnet har rätt att behandlas med aktning för sin person.

Barnet har med tiden rätt till ett allt starkare skydd för sin integritet.

Barnet får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

- Vad betyder de olika artiklarna i barnkonventionen i vardagen?
- Vilka av dessa rättigheter hade du när du var barn?

3. Att vara förälder i annat land

”En av de längsta resorna är den in i oss själva och den börjar alltid med att lära sig något nytt, något annat, något främmande.”
Theodor Kallifatides

Migrationsprocessen

När man lämnar sitt land börjar många stora förändringar och man blir inte längre densamma. Det är ett tungt ansvar att besluta att ge sig av. Att bryta upp innebär svåra avsked, oro och rädsla. Att fly eller flytta kan vara mer eller mindre dramatiskt. Som flykting kan man ha upplevt tragedier, farliga och hotfulla situationer. Den första tiden i Sverige kan man känna osäkerhet, längtan tillbaka och oro för framtiden.

När man byter land måste man börja om från början med ett nytt språk, kanske börja i ett nytt yrke eller bli arbetslös.

Så småningom kan man gå vidare i det nya livet och rikta sig framåt. Då har man gått igenom hela migrationsprocessen. Det kan ta olika lång tid för olika personer.

Migrationsprocessen:

- Uppbrott: vanmakt och handlingskraft.
- Flykt eller flytt: oro och osäkerhet.
- Första tiden i det nya landet: omställning, anpassning och hemlängtan.
- Efter en tid: försoning, nyorientering och integration.

- Vad var det som förde dig hit?
- Hur var första tiden här i Sverige?
- Var är du i migrationsprocessen?
- Var är ditt barn i migrationsprocessen?

Vi och dom

Det är naturligt att man först tar avstånd från många nya saker i ett främmande land. Samtidigt höjer man sitt eget land till skyarna. Men det gäller att inte fastna där.

När vi möter det som är annorlunda ser vi vårt eget på ett nytt sätt. Därför ser vi ofta ”det andra” som ”konstigt” och främmande. Vi delar upp människor i VI och DOM. Det stärker känslan av gemenskap.

Om vi vågar lära känna varandra kan vi bygga broar. Vi kan se likheterna, och skillnaderna kan vara spännande.

- Vad har du reagerat mest på i den svenska kulturen?
- Vad tror du att svenskar oftast förvånas över i din kultur?
- Vad tror du att det beror på?
- Hur ska man göra med de olika bilderna av varandra för att kunna leva tillsammans?

Längtan och smärta

Den som tvingas lämna sitt land känner sorg och längtan. Att längta tillbaka kan också kallas nostalgi. Det är en varm känsla med minnen av människor, platser, dofter, melodier, m.m. Ordet nostalgi kommer från grekiskans nostos, att återvända och algos, smärta.

Ibland kan man stanna i nostalgin utan att kunna gå vidare. Människor som håller fast vid minnen från det som har varit har ofta svårt att känna sig nöjda med det som är nu. Om föräldrar fastnar i nostalgi och inte kan se framåt, kanske de inte riktigt kan se sina barn och vad de behöver.

- Vad längtar du mest efter från ditt hemland?
- Känner du igen det som kallas för nostalgisk fixering?

- Vad tror du man kan göra åt den?
- Hur ska man kunna hitta ett sätt att *både* ha en längtan *och* se framåt och ta nya tag?

”Jag började den här skriften i avsikt att reda ut vad som hänt mig efter trettiosex års liv som främling. Jag har inte blivit svensk, även om jag inte längre är den grek jag trodde jag var. Jag är inte ens främling till hundra procent. Jag kan kort och gott inte säga vad jag har blivit. /../
 Det finns stunder då jag känner mig naknare än då jag föddes, då har man i varje fall en navelsträng, och jag sörjer som efter en olycklig kärlekshistoria.
 Men det finns också stunder då jag känner en djup frid över att jag lärde mig älska något annat än det som var mig givet.”
 Theodor Kallifatides

Att vara i otakt med varandra

Alla i familjen går kanske inte igenom migrationsprocessen i samma takt. Barnen sörjer också de människor, platser och saker som de måste lämna i hemlandet. Men de lever i nuet och är nyfikna på att utforska det som är nytt.

Om föräldrarna inte kan ta del av barnens verklighet så har barn och föräldrar svårt att nå varandra.

- Vem var det som fattade beslutet om att lämna hemlandet?
- Hur fick ditt barn veta vad som skulle hända?
- Vad tror du att ditt barn tänker om ert hemland?
- Tror du att ditt barn känner din tillåtelse att få tycka om sin svenska förskola eller skola och sina kamrater?
- Hur tror du att migrationen har påverkat ditt barn?

Förakt som hindrar

Ett barn kan inte växa och må bra i en miljö som det inte får tycka om. Barn som växer upp i Sverige måste också få tycka om det svenska. Det blir svårt om föräldrarna föraktar det svenska och om omgivningen tar avstånd från barnets ursprungskultur. Då kanske barnet börjar förakta delar av sig själv.

- Vad tänker du om tankarna om förakt och självförakt?
- Har du själv känt förakt från omgivningen?

Drömmarna om barnens framtid

Barn som går i svensk förskola eller skola och leker med svenska kamrater får nya tankar med sig hem. Föräldrar kan bli rädda för att förlora sitt barn, att det ska bli ”annorlunda”, med främmande värderingar.

Att tvingas lämna sitt land är alltid svårt. Men det kan vägas upp av hoppet om att barnen ska få en bättre framtid. När man är rädd att barnen ska bli ”svenska” går kanske drömmarna i kras.

Ibland blir det barnets ansvar att leva sitt liv så att det väger upp vad föräldrarna förlorat. Det är en orimlig börda att bära.

”När pappa berättar hur fattigt han har levt så gråter jag. Jag blir ledsen, men vad kan jag göra? Nu ska jag jämt vara tacksam att jag har det bra. Men det var ju ett annat liv.” Nina

- Har du någon gång varit orolig för att ditt barn ska bli försvenskat?
- Tror du att ditt barn känner dina förväntningar som en börda?

4. Familj, kärlek och sexualitet

Vad är en familj?

”Familj” kan betyda så olika saker – hela släkten, eller bara pappa, mamma och barn. Familjen är lika viktig i Sverige som i andra delar av världen, men på ett annat sätt. Kvinnan och mannen är jämbördiga. Var och en har sitt eget ansvar. Tonåringar kan ibland ta avstånd från familjen för att visa sin självständighet.

Vem som har makt, ansvar och uppgifter i familjen och i samhället har ändrats i Sverige på kort tid. Förut var sammanhållningen i familjen och släkten viktigare. Idag växer barn i Sverige upp i många olika sorters familjer. De flesta växer upp med mamma och pappa. Men många har skilda föräldrar och styvföräldrar, styvsyskon och halvsyskon.

- Vad betyder familj för dig?
- Vad tror du att familj betyder för de svenskar du känner?
- Har familjernas sammansättning förändrats på något sätt i ditt hemland på senare tid?

Nya roller i familjen

Den som får arbete eller utbildning i Sverige kommer fortare in i samhället. Kvinnor kan ibland ha lättare än män att hitta nya vägar. Barnen får snabbt kunskap om det svenska. De vuxna blir ibland beroende av sina barn i kontakterna med samhället. Pappan är då inte längre den som vet och kan och för familjens talan. Det blir nya roller i familjen och kanske konflikter.

”Som flyktningbarn tycker man synd om sina föräldrar. De har fått lämna allt och kommit till ett land där de ständigt måste ha hjälp eftersom de inte kan språket. Barn och ungdomar lär sig språk fortare än vuxna och börjar genast hjälpa sina föräldrar i alla kontakter med det svenska samhället. Därmed får man en större inblick i vuxenvärlden än man ska behöva ha som barn.”
Nalin Peggul

Trots att det händer i många familjer, kan det vara svårt att tala om. Man vill inte gärna visa för andra att man har svårigheter.

- Känner du igen beskrivningen från din familj?
- Har ni i så fall kunnat prata om detta?
- Finns det andra familjer där det är likadant?
- Kan ni prata om det med andra?

Kvinnor i Sverige

Det är lång väg kvar till jämställdhet mellan kvinnor och män i Sverige. Men det har blivit stora förändringar på kort tid. Det är inte länge sedan som mannen bestämde över kvinnan. Kvinnan var ekonomiskt beroende av mannen. Hon skulle vara maka, mor och husmor. Idag är alla överens om att det ska vara jämställt. Kvinnor och män ska ha lika rättigheter och möjligheter i samhället. Kvinnor och män ska både kunna vara föräldrar och ha ett yrkesarbete.

- Hur skiljer sig kvinnornas situation i Sverige från den i ditt hemland idag?
- Vad är bra och vad är mindre bra i det?

Synen på manlighet

Vad man ser som ”kvinnligt” eller ”manligt” är olika i olika tider och samhällen.

Vad är ”manligt” och vad är ”omanligt” för människor i Sverige idag? Det är förstås olika. Här är svar på den frågan från några kvinnor och män:

”Omanligt är att inte ta hand om sin familj.”

”En mes vågar inte visa känslor.”

”Att lösa konflikter med våld anser jag vara tecken på omanlighet.”

”Jag tycker att det är manligt att våga ta pappaledigt och stanna hemma med barnen.”

- Vad är ”manlighet” för dig?
- Tror du att det är annorlunda än vad dina föräldrar tyckte?
- Varför tror du att svenska män ibland kan uppfattas som ”omanliga” av en del invandrare?
- Varför tror du omvänt att invandarmän ibland kan uppfattas som ”macho” av svenskar?

Svensk familjehistoria

I Sverige kunde en *ogift kvinna* bli myndig först 1858, om hon själv begärde det. Från 1863 blev ogifta kvinnor automatiskt myndiga vid 25 års ålder. 1884 sänktes gränsen till 21 år.

Från 1864 hade mannen inte längre rätt att slå sin fru.

1874 fick gifta kvinnor rätt att bestämma över sin egen inkomst och förmögenhet.

1915 fick kvinnor rätt att ta ut skilsmässa.

Gifta kvinnor blev myndiga vid 21 års ålder först 1920. Då fick de också samma ekonomiska och juridiska rättigheter som mannen.

1921 fick kvinnor rösträtt i Sverige och kunde bli politiskt valda.

Först 1965 blev våldtäkt inom äktenskapet straffbart.

- Har du några kommentarer till årtalen?
- När fick kvinnor rösträtt i ditt hemland?
- Finns det några andra intressanta jämförelser som du kan göra?

Synen på kärlek och äktenskap

Ska äktenskap bygga på kärlek eller växer kärleken fram inom äktenskapet? Vem beslutar om äktenskap? Vid vilken ålder ska man gifta sig? Hur går det till? Det har varit olika genom tiderna i olika kulturer. Även i Sverige har sederna ändrats mycket. Nu är det vanligt att unga har bott tillsammans innan de gifter sig. Många lever tillsammans utan att vara gifta.

- Vilka förändringar har skett när det gäller synen på kärlek och äktenskap i ditt hemland?
- Finns det skillnader i synsätt inom din egen släkt?

Synen på sexualitet

Hur man ser på sexualitet har också varierat mellan olika tider och kulturer. De flesta samhällen har försökt kontrollera kvinnors sexualitet för att veta vem som är far till barnen. I Sverige har det tidigare varit stränga straff för sexualitet utanför äktenskapet.

”För de äldre kvinnorna var det inte bara en brist på kunskap och tillgång till preventivmedel, det var också inställningen till sin egen sexualitet. Hela den naturliga längtan efter en man fick man inte visa, då var man s.k. karlgalen. Kvinnan fick inte själv ta initiativ till samliv, hon fick inte visa sin kärlek, det var ju bara sämre kvinnor ’som var sådana’.”

En distriktssköterska om livet i det gamla bondesamhället på Gotland.

Det finns ingen allmän ”svensk” syn på sexualitet, men de flesta accepterar idag sexualitet i ett kärleksförhållande före äktenskapet.

I början av 1900-talet var Sverige ett fattigt land, med många barn i familjerna. Vart tionde barn dog före ett års ålder. Många kvinnor dog av illegala aborter. Med preventivmedel och lagen om fri abort kan barn nu födas välkomna. Andelen aborter är låg i Sverige och barnadödligheten är lägst i världen.

Sex- och samlevnadsundervisningen i skolan betonar respekt, jämställdhet och allas lika värde. De unga får veta hur kroppen fungerar, om samlag, befruktning och graviditet, om preventivmedel och könssjukdomar. De får också prata om hur man ska se på sexualitet och relationer, etik och moral.

Vid ungdomsmottagningar kan unga få råd i sina funderingar kring att vara ung, bli vuxen och skapa sig en identitet. De kan också ställa frågor om kroppen, om sexualitet och få rådgivning om preventivmedel.

Samlevnadsundervisningen och ungdomsmottagningarna uppmuntrar inte unga till sexuella kontakter. De ger en viktig motvikt mot en förenklad syn på sexualitet och samliv som unga möter i massmedia.

- Vad vet du om vad ditt barn får veta i skolans sex- och samlevnadsundervisning?
- Hur fick du själv kunskap om kroppen, om hur barn blir till och liknande?

Heder och ära

För kvinnor har heder i Sverige alltid handlat om sexualitet och relationen till män. Men för män har heder och ära inte varit knutet till kvinnornas sexualitet. Den har mer handlat om att vara rättfärdig och kunna försvara sig.

Många föräldrar från andra länder är oroliga för att deras döttrar ska börja leva ”svenskt”, med sexuella erfarenheter före äktenskapet. Ofta tror man att svenska flickor har mer frihet än de faktiskt har.

Om flickorna får mycket stränga regler att hålla sig till kan det leda till att de börjar leva ”dubbelliv” – vara på ett sätt hemma och annorlunda med kamraterna.

Heder är viktigare i familjer där man lever nära varandra i slakten. Då får rykten stor betydelse. Ryktets makt lever fortfarande kvar i svenska småsamhällen, men är ovanligt i städerna.

I värsta fall kan föräldrars oro för flickornas och familjens heder leda till förföljelse, hot och våld. De flesta är emot misshandel och andra kränkningar. Men mäns våld mot kvinnor förekommer också i det svenska samhället. Det är viktigt att bekämpa hot och våld genom att diskutera orsakerna och hur man kan förebygga det.

- Vad betyder heder för dig?
- Vad blir det för skillnad om kontrollen ligger hos samhället eller i familjen?
- Vad tror du kan motverka att konflikter mellan familjemedlemmar leder till våld?

Inte bara flickorna

Situationen kan också vara svår för pojkar och unga män. Ibland måste de vaka över sina systrar, fast de inte vill. Det finns också förväntningar på unga män att de ska gifta sig inom den egna gruppen.

”Alis föräldrar förväntar sig att han ska gifta sig med en kurdisk flicka, men sedan några år tillbaka har han en svensk flickvän. Nu står han inför ett vägval i livet: att följa sin familjs traditioner eller att leva mer svenskt. Tankarna mal i huvudet och pressen kan få honom att ligga raklång på sängen en hel dag. Andra dagar är han glad att studierna skingrar alla funderingar. Att leva i två kulturer kan vara ett lika stort problem för killar som för tjejer, menar Ali. Det har ett pris att inte följa sin familjs traditioner, även om det kan bli högre för flickorna.”

- Vilket korstryck tror du att unga kvinnor kan känna när de växer upp med flera kulturer?
- Vilket korstryck tror du att unga män kan känna när de växer upp med flera kulturer?

Att bana ny väg

Hur går det till när kulturer, traditioner, normer och värderingar förändras? Vem sätter gränser och vem godkänner att man gör på ett nytt sätt i den etniska gruppen eller i familjen?

- Hur var det möjligt att förändra något i din familj under din uppväxt?
- Vem ger idag ”tillåtelse” för nya tolkningar av vad som är accepterat i din kulturella grupp?